

УДК 338; 91(447)

НЕЧАЙ Г.П.

РІВЕНЬ БЕЗРОБІТТЯ І ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В різні часи і в різних країнах проблемі безробіття приділялося досить багато уваги, оскільки воно є результатом негативних проявів стану економіки, порушенням макроекономічної рівноваги. Ми зустрічаємося з даним явищем, за умов, коли пропозиція робочої сили перевищує попит на неї. Україна прагне визнання її країною з ринковою економікою, але затяжна соціально-економічна криза в державі не сприяє позитивній динаміці її структурних реформ, а отже і повного залучення у виробництво природно-ресурсного та трудового потенціалу. Щодо останнього, то відомо, що за рахунок ефективного використання саме живої праці формується відповідний рівень життя населення, адже економічна сутність безробіття полягає в тому, що через недовикористання повною мірою трудового потенціалу в економіці недовиробляється суспільний продукт.

Проблема безробіття в Україні була і залишається доволі актуальною. Скорочення працівників державного сектору є результатом трансформації форм власності і структури суспільного виробництва, дефіциту державного бюджету країни тощо. Дані процеси створюють суттєві перешкоди для виконання однієї з основних умов макроекономічної політики країни – досягнення високого рівня зайнятості і є реальним підґрунтям для виникнення безробіття, що відображає „...незайнятість певної частини економічного активного населення внаслідок впливу об'єктивних причин (процесів), які притаманні ринковій економіці: нерівномірність розвитку економіки, протирічний характер науково-технічного прогресу, високі темпи модернізації виробництва тощо”. [1, с.149].

Проблеми неповної зайнятості населення та виникнення безробіття висвітлені в процесах багатьох відомих дослідників, а саме: Никифорової А.А., Васильченко В.С., Василенко П.М., С. Бандура, Долішнього М., Лібанової Є., Онікієнко В., Петрової І., Петюха В. тощо. На регіональному рівні тернопільський обласний центр зайнятості постійно інформує населення про реальний стан ринку праці на Тернопільщині шляхом публікації в ЗМІ та випуском спеціальних брошур, в яких можна прослідкувати розвиток соціально-економічних процесів, найперше, проблем зайнятості, безробіття, професійного навчання та підвищення кваліфікації, адаптації громадян до змін на ринку праці області.

За соціально-економічним районуванням України Тернопільську область віднесено до так-званого Західного району, який традиційно був надлишковим у сфері праці і, в якому фіксувалися вищі показники природного приросту населення ніж в загальному по Україні. Ще однією характерною рисою даного району є те, що при відносно стабільній чисельній працездатного населення попит на робочу силу з кожним роком зменшується, а пропозиція зростає, породжуючи масове безробіття.

Основним чинником формування пропозиції робочої сили у Тернопільській області нині є зміна форм власності, реорганізація підприємств, структурні зміни в економіці, зменшення обсягів виробництва тощо.

Станом на 01.01.04р в Тернопільській області проживало 1126.6 тис осіб з яких 440.3 тис осіб – економічно активне населення – 317.7 тис осіб – зайняті, 52.6 тис осіб мали статус безробітних. Таким чином рівень зайнятості в області склав 88.1%, а рівень безробіття 11.9%, в порівнянні в загальному по Україні дані показники становили – 91.4% та 8.6%.

Хоча показники зайнятості у Тернопільській області є дещо нижчими, а показники безробіття вищими ніж в цілому в Україні, та все ж їх динаміка свідчить про позитивні зрушення. Так в порівнянні з 2000 роком рівень зайнятості населення у 2004 р. зріс на 1.9%, а показник безробіття скоротивсь на 1.9%. Також потрібно відмітити про те, що у 2004р. рівень зайнятості міського населення склав 46.0%, а сільського – 49.4%, при тому що рівень безробіття серед міських жителів становив 11.7% і 12.1% у сільській місцевості.

У зв'язку з реорганізацією виробництва, перепрофілюванням працюючих установ чи підприємств тощо в Тернопільській області продовжується процес вивільнення працівників. Простежуючи динаміку даного процесу слід звернути увагу на те, що стабілізація економіки в області сприяє його сповільненню. Вивільнення працівників області за видами економічної діяльності свідчать, що у 2000 році 5890 осіб було вивільнено з підприємств (установ, організацій), у 2002 році – 4863 особи, у 2003 році – 4658 осіб, 2004 році – 3738 осіб.

Стан ринку праці у Тернопільській області за I квартал 2005 року характеризується позитивною динамікою щодо вивільнення працівників, а саме за даний період року підприємствами, установами та організаціями області було вивільнено 659 чоловік, що на 154 чол., менше ніж за I квартал 2004 року або на 18.9%. Щодо вивільнення працівників за видами економічної діяльності за даний період, то найбільші показники мають підприємства обробної промисловості – 37.9% та, сільського господарства – 30.3% є від загальної кількості вивільнених.

Дані показники не перевищують тих, які передбачались програмою зайнятості населення Тернопільської області на 2005рік. У складі вивільнених 61.5% жінки та лише 5% молодь у віці до 28 років. У 2004 році ці показники склали відповідно – 57.2% та 5.2%. із загальної кількості вивільнених 44.3% – займали робітничі місця (49.3% у 2004р), 32.8% – посади службовців (45% у 2004р) та 22.9% – місця, які не потребують спеціальної підготовки (5.7% у 2004р).

Прослідкувавши динаміку, яку показує таблиця 1, бачимо суттєве зниження показників вивільнення працівників особливо у 2004 та 2005 роках. Враховуючи сучасні економічні умови більшість підприємств області має в наявності оптимальну чисельність працюючих. Маючи надію на майбутні інвестиції та нові замовлення керівники підприємств прагнуть зберегти основний виробничий персонал, особливо кваліфікованих працівників уникаючи масових звільнень.

Таблиця 1

Динаміка вивільнення працівників з підприємств, організацій та установ Тернопільської області

Період	Чисельність вивільнених працівників
I квартал 2001 року	1903
I квартал 2002 року	1227
I квартал 2003 року	1235
I квартал 2004 року	813
I квартал 2005 року	659

Як ілюструє рис. 1, у I кварталі 2005 року фактичне вивільнення працівників з

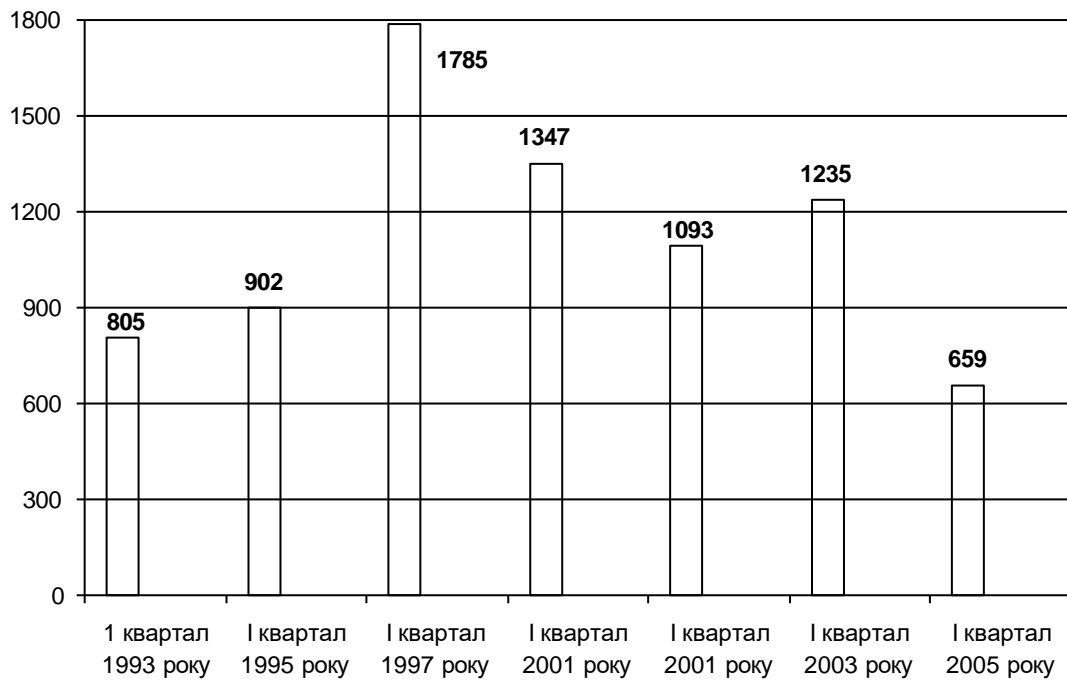

Рис. 1. Фактичне вивільнення працівників з підприємств, установ та організацій області у 1993-2005 р.

Складено на основі даних обласного управління статистики у Тернопільській області.

підприємств, установ та організацій Тернопільської області склало 659 чоловік, що на 146 чол. менше ніж у I кварталі 1993 року, коли даний процес набував сили.

В територіальному відношенні найбільше працівників в 2004 році було вивільнено у Чортківському районі (776 осіб), Густинському районі (273 особи), Тербовлянському районі (244 особи), у м. Тернополі (973 особи).

На позитивні зрушення в проблемі безробіття жителів Тернопільщини має постійний вплив трудова міграція населення. Її обсяг за неофіційними даними перевищує 50 тис осіб. Ще починаючи з 1999 року дослідниками було відмічено, що при перевищенні числа звільнених з роботи над прийнятими одночасно зменшилась і кількість зареєстрованих безробітних, хоча, об'єктивно рівень безробіття мав би неминуче зрости. Такі зміни на ринку праці були наслідком виїзду заробітчан за кордон у пошуках реальних заробітків. На сьогодні трудова міграція населення виступає дієвим засобом зниження соціальної напруги на ринку праці області. Адже за умов обмеженого виїзду громадян з метою заробітку

в інші держави рівень безробіття б подвоївся, що спричинило б порушення б балансі бюджету області.

На фоні зниження загальних показників безробіття у Тернопільській області чисельність безробітних селян та відповідно рівень безробіття на селі невинно зростають (рис. 2). Причиною цього стали реорганізаційні процеси на селі.

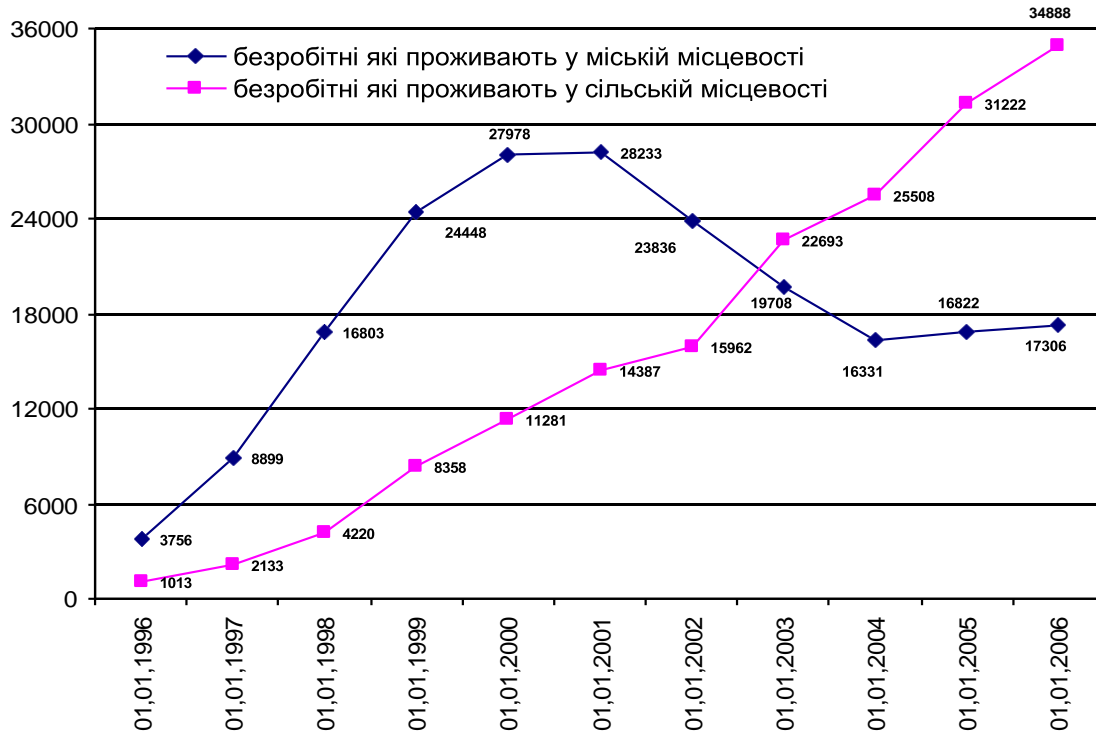

Рис. 2 Динаміка зміни чисельності безробітних громадян за місцем проживання у 1996-2005 роках

Складено на основі даних Обласного управління статистики у Тернопільській області

При існуючій недосконалості законодавства України про зайнятість, пересічний працездатний житель села, маючи в користуванні земельний пай, чи віддаючи його в оренду, безперешкодно може зареєструватися у центрі зайнятості з метою отримання допомоги по безробіттю, комунальних субсидій та допомоги малозабезпеченим сім'ям з дітьми. В такому випадку фіксується значно вищі показники безробіття, ніж вони мали би бути насправді та витрачаються значні державні кошти, які могли б використовуватися на задоволення потреб дійсно незахищених громадян. Так на 1 квітня 2005 року на обліку у центрі зайнятості Тернопільської області перебувало 17321 таких безробітних, що склало 49.6% від загальної кількості сільських безробітних, у тому числі 4817 безробітних мали сертифікати на земельний пай (27.8%), 3992 мали державні акти на землю (23.0%), а 8512 безробітних (49.1%) передали земельні паї в оренду. Починаючи з 2000 року чисельність безробітних у сільській місцевості зросла у 2.8 рази тоді як у містах цей показник зменшився у 1.7 рази (рис. 2). У першому кварталі 2005 року рівень зареєстрованого безробіття у селах склав 9.8%, а у містах 6.7%. із 52194 осіб, які перебували на обліку в центрах зайнятості 66.8% склали жителі села (34888 осіб). У порівнянні з 2004 роком цей показник збільшився на 2.4%. Найвищі показники безробітних мали такі райони: Шумський (88.8%), Бучацький (85.9%), Заліщицький (84.5%), Тернопільський (84.3%), Борівський (84.2%),

Підволочиський (79.9%). Потрібно активізувати заходи щодо залучення сільських безробітних до праці шляхом сприяння розвитку підприємницької ініціативи, орієнтування безробітних на самозайнятість, перекваліфікацію, створення умов для відкриття власної справи тощо.

Динаміка аналізу ринку праці у Тернопільській області показує постійний ріст числа громадян, що звертаються до служб зайнятості (рис. 3). Як бачимо,

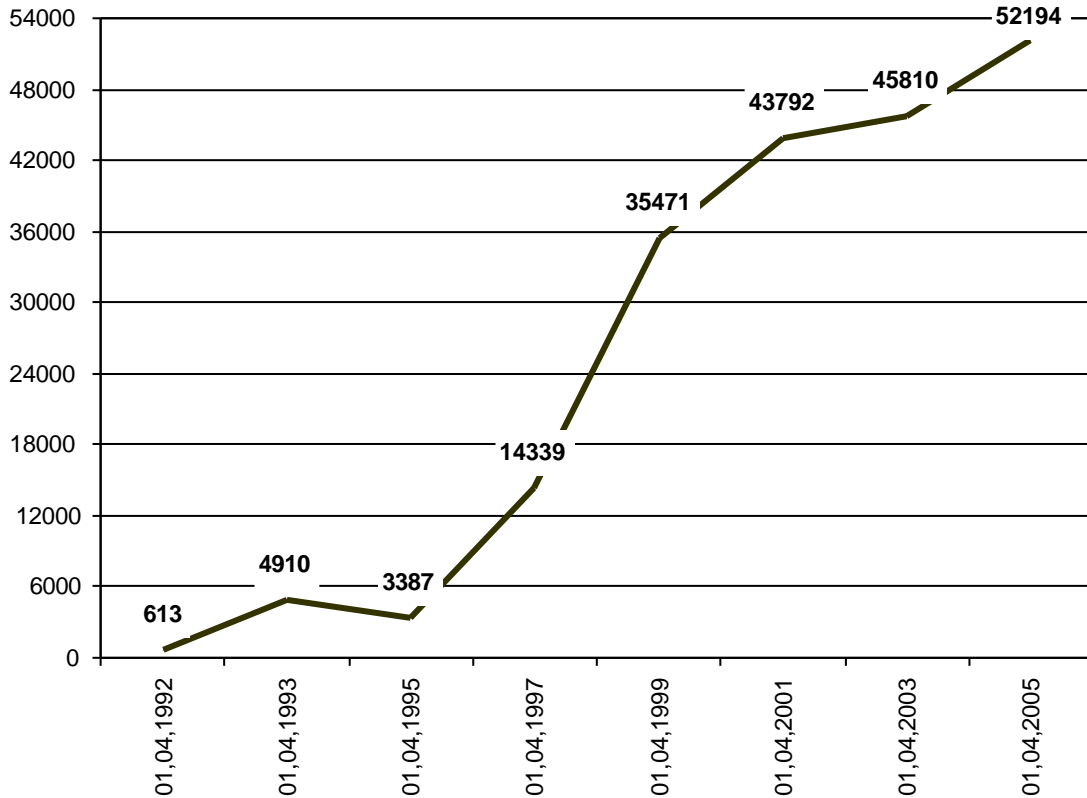

Рис. 3. Чисельність безробітних зареєстрованих у службі зайнятості в 1992-2005 рр. (осіб)

станом на 1 квітня 2005 року їх було 52194 осіб, що на 6339 осіб більше ніж на відповідну дату 2003 року, і на 4868 осіб або на 10.2% більше ніж у 2004 році (47326 осіб).

Збільшенню обсягів зареєстрованого безробіття сприяють: недостатня мотивація до праці (найнижчі показники заробітної плати серед областей України), значна „тіньова зайнятість” населення області, відсутність досконалої законодавчої бази щодо статусу „безробітний” у селян, неможливість працевлаштування спеціалістів певних профілів із-за їх надлишку, вимушене скорочення працюючих внаслідок підвищення продуктивності праці та застосування новітніх технологій тощо.

У структурі безробітних станом на 01.04.2005 року переважають особи з професійно-технічною освітою (45,8%) загальна та базова середня освіта у 29,3% осіб і досить високий показник серед осіб, що повну та базову вищу освіту –24.9%.

У професійному відношенні 43.1% безробітних робітники, серед яких найбільше водіїв (2629 чол.), трактористів (2489 чол.), майстрів сільськогосподарського виробництва (2239 чол.), продавців (2084 чол.), слюсарів (1745 чол.), будівельників (1466 чол.) та кухарів (1308 чол.). В порівнянні з

попередніми роками (табл. 2) відмічається зниженням числа службовців серед

Таблиця 2

Кількість безробітних робітників та службовців

Дата	Всього	В тому числі			
		Робітники	%	Службовці	%
01,04,1993р	4910	1034	21,1	3505	71,4
01,04,1996р	7150	3307	46,3	3438	48,1
01,04,1999р	35471	22499	63,4	12972	36,6
01,04,2002р	43263	30433	70,3	12830	33,3
01,04,2005р	52194	41794	80,1	10400	19,4

безробітних (19.9% у 2005 р.). Найбільше з них бухгалтерів (1437 чол.), техніків (702 чол.), інженерів (635 чол.), економістів (579 чол.) та менеджерів (423 чол.). 37,0% безробітних мали професії, що не потребують спеціальної підготовки.

Стабілізація регіонального ринку праці призвела до зниження середньої тривалості безробіття в області. Якщо у I кварталі 2000р. вона становила 12.8 місяці то на відповідну дату 2005 року – 7.3 місяця. Не малу роль в цьому відіграла і активізація роботи служби зайнятості з безробітними, які перебувають на обліку тривалий час.

Статистичні дані свідчать, що службами зайнятості у I кварталі 2005 року працевлаштовані 5121 осіб, з них 23.9% припало на сільське господарство 22,3% – торгівлю і 14,7% на обробну промисловість. 47.2% працевлаштованих жінки. З метою подолання професійно не кваліфікаційного дисбалансу на РП обласний центр зайнятості проводив професійне навчання за 71 професією та спеціальністю. Із 1254 чол., які завершили навчання – 843 працевлаштовані. [8. с. 14-16]

З вищесказаного бачимо, що при наявності позитивної динаміки щодо зниження показників безробіття у Тернопільській області проблема все ще залишається відкритою. На сьогодні ми маємо приблизно однаків показник вакансій (вільних роб. місць) у порівнянні з 1992 роком відповідно 2119 місць (2005р) і 2402 (1992р.). Але якщо в 1992 році на ці місця претендувало 1801 осіб то у 2005р 52194 особи. Потрібно активізувати процеси працевлаштування безробітних шляхом створення нових робочих місць, організацією сезонних та громадських робіт, залученням людей до професійного перенавчання. Економічна ефективність зайнятості населення не лише Тернопільщини, а й усієї України є в прямій залежності від рівня їх соціально-економічного розвитку. Структурні зрушення в економічних процесах зможуть активізувати діяльність нині нерентабельних підприємств, створять необхідні умови для виникнення нового виробництва, зокрема розвитку малого і середнього бізнесу, що дасть змогу реального працевлаштування тисячам безробітних.

Негайного вирішення потребують питання законності реєстрації у центрах зайнятості окремих категорій населення, та легалізації роботи осіб зайнятих у тіншовому секторі економіки для більш ефективних дій державної та регіональної влади щодо подолання безробіття.

1. Васильченко В.С, Василенко П.М. Ринок праці: теоретичні основи і державна практика: Посібн. для працівників державної служби зайнятості.– К., 2000. – Ч.1. – 318 с. 2. Дяків О.П., Шушланов А.Г. Аналіз міграційного руху населення та його вплив на формування ринку праці Тернопільської області: // Регіональна політика України. Ч.2. – Львів. – 1998. – с. 286-251.

3. Качан Є.П., Островерхов В.М. Особливості формування і функціонування ринку праці в сільській місцевості // Зайнятість і ринок праці. – К. – 2002. – Вип.17. – с. 87-96. 4. Левицька Л. Безробіття – лакмусовий папірець економіки // Вільне життя. – 2004, 23 грудня. 5. Приймак В. Основні напрями підвищення попиту на працю в західному регіоні України // Україна: аспекти праці. – 1999. – №3 – с. 3-8. 6. Проблема зайнятості населення Тернопільської області на 2004 р. – Тернопіль: Б.В., 2004 7. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2005 рік. – Тернопіль: Обл. упр. стат. 8. Стан ринку праці // Бюл. Нац. банку України. – 2003. – №1. – с. 12-13. 9. Стан ринку праці Тернопільської області за I квартал 2005 року. – Тернопіль: Тернопільська облдержадміністрація, 2005.

The article describes the unemployment situation in Ternopol region and the future perspectives in its overcoming.